

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки
Бібліотека

Серія «Дослідники Волині. Дати і долі»
Вип. 8

Антоній Анджейовський

(1785–1868)

Біобібліографічний нарис до 230- річчя від дня народження

Луцьк-2015

Розвиток освіти і початок систематичного дослідження природи північної частини Поділля та Волині тісно пов'язані з історією Крем'янецької (Волинської) гімназії та ліцею. Саме на початку XIX ст., після відкриття у 1805 р. Вищої Волинської гімназії, яка згодом у 1819 р. була реорганізована в ліцей, Крем'янець став визначним центром освіти і науки на заході Російської імперії. Тут працювала низка визначних на той час вчених. Серед них – Антон Анджейовський – український і польський природознавець, вчений-ботанік, художник, письменник.

Антон Лук'янович Анджейовський народився в 1785 р. у с. Варковичах Волинської губернії. Ще малим хлопцем учився малювати в художника Олешкевича, що проживав у м. Вільно. Знання, здобуті Анджейовським з малювання, часто ставали в пригоді в його природодослідницькій роботі. Середню освіту А. Л. Анджейовський здобув у Волинській гімназії (м. Кременець). Після гімназії навчався у Віденському університеті. Службова діяльність майбутнього вченого почалася в 1809 р., коли він дістав посаду вчителя малювання у Волинській гімназії, яку сам недавно закінчив. У 1809 р. на посаду викладача зоології і ботаніки до цієї гімназії був призначений В. Г. Бессер. Талановитий учений зразу ж розгорнув роботу по дослідженню флори південно-західної частини Росії. Глибокі знання В. Г. Бессера в галузі ботаніки, його пристрасна відданість цій науці покорили А. Анджейовського. Експерсії й наукові експедиції по вивченню флори і рослинності краю, що їх організовував В. Г. Бессер і в яких брав активну участь молодий вчитель малювання, повернули його життя на інший шлях. У 1815 р. А. Л. Анджейовський залишає роботу вчителя малювання і самовіддано працює в галузі природознавства, офіційно займаючи посаду асистента в свого вчителя В. Г. Бессера. Він починає вивчати геологічну будову південно-західних районів Росії, досліджує викопні й сучасні форми тварин і рослин. Перші його праці, надруковані у виданнях Московського товариства природодослідників, зразу привернули до себе увагу людей науки, і їх автор у 1823 р. був обраний дійсним членом цього товариства. Згодом у своїй науковій роботі А. Л. Анджейовський надавав перевагу вивченню ботанічних об'єктів. Протягом двадцяти років (з 1814 по 1834 р.) дослідник невтомно і плідно працював над вивченням флори Волинської, Подільської, Київської, Катеринославської і Херсонської губерній.

Зібрані під час експедицій і старанно описані рослини А. Л. Анджейовський оформляв в документальний гербарій. Результати його наукової діяльності як ботаніка за час перебування в Кременці відображені в шести працях, написаних польською мовою і виданих у Вільно й Варшаві. Частину з них пізніше було перекладено на російську мову і надруковано в російській спеціальній періодичній літературі.

Авторитет А. Л. Анджейовського як природодослідника зростав, і в 1818 р. його було призначено на посаду викладача ботаніки і зоології у Волинській гімназії.

В 1823 р. А. Анджейовський видає працю, в якій приділяє значну увагу фауні хребетних тварин (в основному птахів і плазунів) території прилеглої до

Західного Бугу. У каталог тварин зоологічного кабінету Київського університету першої половини XIX ст. А. Л. Анджейовським внесено багато видів ракоподібних, зібраних в озерах, річках, болтах Волині

До 1834 р. він продовжував працювати в Кременці, поєднуючи педагогічну і наукову роботу і не пориваючи зв'язків із своїм учителем і другом В. Г. Бессером.

У 1834 р. А. Л. Анджейовський був запрошений на кафедру зоології при Київському університеті. Працюючи тут, він не припиняє досліджувати флору південно-західних губерній Росії, поповнює свої гербарії новими цікавими знахідками і передає в науковий фонд університету цінні колекції гербарію на 9000 аркушах.

Плодотворна робота талановитого вченого була достойно оцінена: його було обрано членом-кореспондентом університету.

У 1839 р. А. Л. Анджейовський займає посаду професора природничих наук у Ніжинському ліцеї, а з 1841 р. назавжди залишає педагогічну роботу і віддає всі свої сили науково-дослідній роботі. З Ніжина він переїжджає в Білу Церкву, а пізніше – в Ставище. Вивчаючи флору лісів ближніх і дальніх околиць Ставища й Білої Церкви, А. Л. Анджейовський збагатив науку даними про місцезнаходження унікальних рослин у досліджуваних ним флористичних районах.

Помер А. Л. Анджейовський у м. Ставищі в 1868 р. До останніх днів свого життя він не припиняв дослідницької роботи. Уже після його смерті матеріали досліджень флори околиць Ставища були впорядковані П. С. Роговичем і надруковані в 1869 р.

Антоній Анджейовський був різносторонньою особистістю – художником, письменником, вченим. Як письменник, Анджейовський добре відомий в літературних колах автор чотирьохтомної мемуарної прози "Ramoty Srarego Detiuka o Wolyniu" (1861) та двох історичних повістей. Як вчений-натураліст, він був не лише зоологом, а й геологом (першим дослідником гірських порід Українського Кристалічного щита) та палеонтологом, який вперше описав 51 вид викопних молюсків фауни міоцену Волині. Довгий час займався детальним вивченням представників родини хрестоцвітих. Він описав кілька нових видів і родів хрестоцвітих. Результати його багаторічної праці по вивченню хрестоцвітих зведені в монографію, що мала бути докторською дисертацією.

Понад 50 років життя віддав А. Л. Анджейовський науці. Його друковані праці й гербарії увійшли в основний фонд науки по вивченню флори Української РСР.

З-поміж інших ділянок Волинського краєзнавства, мабуть, найменш вивченою є історія природничого краєзнавства. Ще більше менш вивченою залишається історія природознавчих досліджень окремих частин Волині. Тому значення праць викладачів-природодослідників Крем'янецької гімназії, ліцею і полягає в тому, що вони започаткували системне вивчення природи Волині та Поділля, зібрали велику кількість фактичного матеріалу (гербаріїв рослин, викопної фауни), провели перші описи гірських порід тощо. Завдяки незвичайній, багатій флорі, порівняльним дослідженням, експедиціям А.

Анджейовського Кременецький ліцей тривалий час був основою наукових досліджень з ботаніки в Україні й відомим у Західній Європі.

Наступні покоління вчених-біологів та геологів доповнили і деталізували ці відомості, довівши їх до сучасного рівня.

Використані і рекомендовані джерела літератури:

1. Анджейовський Антон Лукіянович // Українська радянська енциклопедія / голов. ред. М. П. Бажан. – Київ, 1959. – Т. 1. – С. 225.

92
У 45
2. Анджейовський Антоній (1785–1863) // Енциклопедія українознавства / голов. ред. В. Кубійович. – Перевид. в Україні. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 44.

92.0
Е 68
3. Бенера В. Історико-педагогічний дискурс становлення фізичної культури на Кременеччині / В. Бенера // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Східноєвроп. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: А. В. Цьось та ін.]. - Луцьк, 2013. - № 2(22). - С. 3-6. - Бібліогр.: 10 назв. – Згадується про А. Анджейовського.

75я43
Ф 50
4. Грембецька В. Ботаніка в Кременці: люди, навчання, дослідження / В. Грембецька // Волинські Афіни. 1805-1833 : зб. наук. пр. / [Кремен. обл. гуманіт.-пед. ін-т ім. Тараса Шевченка] ; під ред. С. Маковського, В. Собчука. - Тернопіль, 2006. – С. 180–184. – А. Анджейовський – один із перших ботаніків Кременця.

63.3(4УКР)
В 67
5. Даюк Ж. Ю. Роль випускників Крем'янецького закладу (1805-1832 рр.) в культурно-освітньому розвитку Волинської губернії [Електронний ресурс] / Ж. Ю. Даюк // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура. – 2012. - № 3. – С. 109–111. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/had_2012_3_29.pdf. – 02.07.15. – Назва з екрану. – А. Анджейовський – випускник ліцею.
6. Кирчів Р. Кременецька гімназія-ліцей першої третини ХІХ ст. та її дотичність до українського довкілля [Електронний ресурс] / Р. Кирчів // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : [зб. ст.] / Нац. акад. наук України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича ; [редкол.: М. Литвин та ін.]. – Львів, 2006–2007. – Вип. 15. – С. 426–437. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/23/430Kyrchiv.pdf> . – 06.07.15. – Назва з екрану. – Тут навчався А. Анджейовський.
7. Павленко В. В. Ботаніки-іноземці та їх роль у викладанні природничих дисциплін та наукової діяльності в Кременецькому ліцеї [Електронний ресурс] / В. В. Павленко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2008. – Вип. 37. – С. 186–190. – Режим доступу : eprints.zu.edu.ua/8651/1/Павленко_6.pdf . – 06.07.15. – Назва з екрану.
8. Свинко Й. Вища Волинська (Крем'янецька) гімназія та ліцей: розвиток освіти й вивчення природи Волині та Північного Поділля за 1805–1914 роки [Електронний ресурс] / Й. Свинко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Географія. – Тернопіль, 2011. – № 1, вип. 29. – С. 3–8. – Режим доступу :

http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/geograph/2011/2011-1.pdf . –

06.07.15. – Назва з екрану.

9. Ярмошик І. Я. Участь волинських дослідників у підготовці матеріалів "Polskiego Słownika Biograficznego" у 1930-х роках / І. Я. Ярмошик // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: С. В. Гаврилюк та ін.]. - Луцьк, 2010. - № 22 : Історичні науки. - С. 89-94. - Бібліогр.: 36 назв. – Є відом. про Антонія Анджейовського.

Антоній Анджейовський (1785-1868) [Електронний ресурс] : біобібліогр. нарис до 230-річчя від дня народж. / Східноєвроп. нац. ун- ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. - Луцьк, 2015. - (Дослідники Волині. Дати і долі ; вип. 8). - Бібліогр.: 9 назв.

Подано відомості про життєвий шлях та наукову діяльність вченого-ботаніка, дослідника природи Волині А. Анджейовського. Рекомендовано статті в продовжуваних та неперіодичних виданнях, електронні ресурси.

Адресовано всім, хто цікавиться дослідженнями природи Волинського краю.

ББК 63.3(4УКР-9ВОЛ)я1